

HORST WIDMANN, *Atatürk Üniversite Reformu*, çeviren Aykut Kazancıgil ve Serpil Bozkurt, İstanbul 1981.

Eser üç kısım, bir Türkçe çevirinin önsüzü, eserin önsüzü ve giriş kısımlarından meydana gelmiştir. Eserin dördüncü kısmı olarak, ekler diye bir kısım ilave edilmiştir. Ayrıca bir isim indeksi de ilave edilmiştir. Yazar eserini Türk dostlarına ithaf etmiştir.

İlk kısım 'Kısa Tarihçe' adını taşımakta olup, üç bölüme ayrılmıştır. Bunlardan ilkinde, Türk yüksek okullarının tarihçesi verilmiştir. Burada ele alınan yüksek okullardan ilki 'islâmi' esaslara göre kurulmuş olan medreseler ve lâik yüksek okullardır (s. 18-20).

Bu kısımda, lâik yüksek okulların kuruluşuna kadarki dönem hakkında bilgi verilmiştir. Bu kısım alt bölüme ele alınmıştır; birinci dönemde ilk reform dönemidir; Avrupa modeline uygun okulların örneğine Darü'l-Fünûn'un kurulmuş olduğu dönemdir. İkinci dönem, henüz sıkı sıkıya medreseye bağlı bu okulun Cumhuriyet dönemine kadar geçirdiği gelişmeler dönemidir. Bu dönemde reform hareketleri sırasında, ki bu Birinci Dünya Savaşı yıllarına rastlamaktadır, Almanya'dan muhtelif profesörler getirilmiştir.

Üçüncü dönem, Cumhuriyet dönemidir; bu dönemde Atatürk tarafından Ankara'da birçok yüksek okul açılmıştır; örneğin Hukuk Okulu bunlar arasındadır. Bu dönemde çıkarılan üniversite yasası ile üniversite özerkliği kararlaştırılmıştır.

Dördüncü dönem 1950'lerden sonrasını kapsamaktadır ki bu dönem de üniversitelerin genişletilip, yaygınlaştırılma politikalarının hakim olduğu dönemi kapsamaktadır.

Bu dönemlerden birincisinde, Fransa ile olan siyasi münasebetler dolayısıyla, Fransız kökenli bilim adamları hakimken; ikinci ve üçüncü dönemde daha çok Alman bilim adamlarının hakim olduğunu söylemek gerekir. Bunun sebebinin, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu kısmın ikinci bölümü (s. 31-47), 1933 İstanbul Üniversite Reformuyla ilgili açıklamalara ayrılmıştır. Bölümün başında kısaca 1933 reformundan önce İstanbul üniversitesinin bir durum değerlendirilmesi yapılır. Üniversite reformunun yapılmasında Atatürk ve onun yanı sıra Maarif Vekili Dr. Reşit Galip'in önemli rolü olmuştur. Ayrıca burada hükümet tarafından üniversite öğretimini değerlendirmek ve bu konuda neler yapılabileceği konusunda bir değerlendirme yapmak üzere davet edilen Malche'in görüşleri ve önerileri de verilmiştir ki günümüz üniversitesindeki yeniden yapılanma konusundaki girişimlerde bu öneriler ışık tutacak mahiyet göstermektedir.

Üçüncü bölüm 'Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti ile Alman Mülteci Profesörlerinin İlişkileri' başlığını taşımaktadır (s. 41-47).

Bu bölümde ilkin yardım cemiyetinin kuruluşu ve faaliyeti hakkında bilgi verilir. Daha sonra mülteci profesörlerin gelişi ve Alman kökenli olanların dışında Türkiye'ye gelen yabancı profesörler hakkında bilgi verilir.

İkinci kısım, ya da dördüncü bölüm, 'İstanbul Üniversitesinin Başlangıcı' adını taşır. Burada ilkin, konuyla ilgili yasal ve düzenleyici esaslar hakkında bilgi verilmiştir (s. 50-58).

Açıklamalarda biz İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi ve üniversiteye bağlı enstitülerin kuruluşları hakkında bilgi buluyoruz.

Beşinci bölümde, 'İstanbul'daki Alman ve Avusturyalı Mülteci Profesörlerin Ortak Çalışmaları' hakkında bilgi verilmiştir. Burada verilen açıklamalardan anlaşıldığına göre, profesörlerin bütün mesaisini üniversiteye harcaması gerekmektedir; dergi ve kitaplarının yazılmasında, yardımcı olmalıdır; hiç bir yan uğraşları olmamalıdır.

Bu bölümde, aynı zamanda, mülteci profesörlerin üniversiteye yaptıkları katkılar da ele alınmıştır; bunlar arasında idareci olarak çalışanların bu çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Kitabın kapsamlı bölümlerinden birini teşkil eden bu bölümde, İstanbul Üniversitesinde görev yapan mülteci profesörler ayrıntılı olarak ele alınıp, incelenmiştir (s. 59-115).

Altıncı bölümde (s. 116-157), 'Ankara'daki Alman ve Avusturyalı Mülteci Profesörlerin Çalışmaları' ele alınmıştır. Onların Ankara'daki çalışmaları arasında Ankara Devlet Konservatuar'ının kuruluşu da bulunmaktadır. Bu bölümün sonunda savaş sonrası Türkiye'de kalan mülteciler hakkında da kısaca bilgi verilmektedir.

Kitabın üçüncü kısmı, iltica konusuna ayrılmıştır (s. 160-191). Buradaki ilk bölümde, yani sekizinci bölümde, ilticanın nedenleri tartışılmıştır. Bunlar arasında maddi güçlükler (çünkü maaşların bir kısmı Türk Hükümeti tarafından ödenmesine karşın bir kısmı da yardım derneği tarafından karşılanıyordu, ve bu kısım genellikle taksitle ödeniyordu), yabancı ülkede oluşları, ruhsal ve ailevi güçlükler ve yaş konusu zikredilmektedir. Bütün bu sebepler dolayısıyla savaştan sonra ülkelere dönme imkânı ortaya çıktığında mültecilerin büyük bir kısmının geri dönmüş olduğu belirtilmektedir.

Dokuzuncu bölümde, 'Türkiye'de Yüksek Okulların Gelişmesinde Mültecilerin Katkıları' tartışılmıştır. Bu katkılardan biri olarak, yüksek okulların gelişmesinin hızlanmasını sağlamaları, gösterilmektedir ki bunu yayınladıkları kitaplar, üniversite reformunun uygulanmasındaki yardımları, memleket çapındaki araştırmaları ve bilimsel dergiler vasıtasıyla sağladıkları belirtilmektedir.

Onuncu bölüm 'Uluslararası Düzeyde Yüksek Okul Öğretim Üyelerinin İşbirliği Problemine Katkıları' adını taşımaktadır (s. 182-191). Türk bilim adamlarının birbirleriyle ve yabancı bilim adamlarıyla işbirliğinin güçlükleri tartışılmaktadır. Buradaki problemlerden biri olarak, 'yabancılaşma' tehlikesi söz konusu edilmektedir.

Çevirinin dördüncü kısmı eklerden meydana gelmektedir (s. 194-223). Bu kısımda daha önce ele alınan konulara yapılan ilavelerden meydana gelmiştir. Aynı şekilde ekler halinde verilen belgeler ise s. 224-239 arasında yer almaktadır. Bunlar arasında ilk belge olarak Prof. Dr. Schwartz'ın Alman bilim adamlarının Türkiye'de çalışabileceklerini Yurt Dışındaki Alman Bilim Adamlarına Yardım Cemiyetine (Notgemeinschaft deutscher Wissenschaftler im Auslander) bildiren posta kartının fotokopisidir (Ek. 51, s.224).

Aynı şekilde ekler arasında yer alan Bio-Bibliyografya ise s. 240-291 arasında yer almıştır. Kaynaklar ise s. 283-291 arasında yer almaktadır. Çevirinin sonuna ayrıca bir kişiler dizini de ilave edilmiştir.

Genel olarak değerlendirilecek olursa, günümüzde son derece güncel olan üniversite reformu, üniversitedeki eğitim ve öğretimin kalitesi, üniversitelerin mali sorunları gibi problemlerin o dönemde nasıl mütalaa edildiği, eğitimin kalitesinin geliştirilmesi için yapılması

gerekenler ve bu konularda mülteci olarak yurdumuza gelen Alman bilim adamlarının etkisi, ve daha sonraki gelişmeler üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Her ne kadar bu çeviri 1981 yılında yayınlanmışsa da, yukarıdaki açıklamadan da anlaşılabilceği gibi, ilerleyen zaman içinde, artan nüfus, aynı paralelde öğretim üyesi sayısının yeterince artmaması, buna karşın yeni üniversitelerin açılması, benzeri sorunlarla üniversiteyi karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla denilebilir ki, çeşitli noktalardan çeviride ele alınan problemlerle günümüzdeki-ler arasında ilginç benzerlikler bulmak mümkündür.

PROF. DR. ESİN KÂHYA
A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,
Felsefe Bölümü,
Bilim Tarihi Anabilim Dalı Başkanı.

